

“Ben, sen oldum, sen de ben oldun. Ben, ten oldum; sen can oldun.
Artık bundan sonra kimse, ‘Ben ayrım, sen ayrısın’ diyemez.”
Emir Hüsrev-i Dihlevî

Mevlâna'nın Tebrizli Güneşi Şems

“Şems'i, sadece Mevlâna'yı coşturan, heyecanlandıran bir derviş saymak, onun ilmini ve irfanını göz ardı etmek demektir. Nihayetinde öyle bir mertebeye ulaşır ki, ilimler onu tatmin etmez; aşkın alanın bilgisini, marifetullahı öncelikle Mevlâna'ya, sonra da diğer insanlara tattırmaya gayret eder.”

Horasan'dan Tebriz'e gelip yerleşen basit bir dokumacının oğlu olan Şems-i Tebrizî, aldığı terbiyeden, garip olmakla beraber manalı ve hesaplı hareketlerinden onun bir tasavvuf eğitimi aldığı, birçok mutasavvıfla görüştüğü anlaşılmaktadır.

Tebrizli Yalnız Sûfî

Tebrizli Şemseddin, Konya'ya gelmeden önce, şehirleri gezerek, büyük ariflerle birlikte olur. Bazen okul müdürlüğü yapar, bazen de şalvar uçkuru örmek gibi önemsiz işlerde çalışırdı. Ücret verildiği zaman onu almamak için mazeretler ileri sürer, “alacağım biriksin, sonra alırım” der, Ansızın şehirden uzaklaşır, kaybolurdu. Böylece belirli bir yerde, uzun süre kalmadan ve aynı işte fazla çalışmadan hayatını sürdürürdü.

Zahirî İlimlerde Müderris

Gizemli ve yalnız bir sûfî olan Şems'in kendisi hakkındaki en önemli bilgileri *Makâlât* adlı eserden almaktayız. *Makâlât*, Şems'in bilinen tek eseridir. Ancak bu kitap bizzat Şems tarafından kaleme alınmış değildir. Eser, yalnız Şems'in ve Mevlâna'nın hayatı ve fikriyatı hakkında değil, dönemi ile ilgili ve canlı bilgiler veren önemli bir eserdir. *Makâlât*'la *Mesnevi* arasında güçlü bağlantılar bulunmaktadır. Mevlâna *Makâlât*'ın birçok hikâyelerini, meselelerini, bahislerini *Mesnevi*'sinde toplamıştır. *Makâlât*, bize zahirî ilimlerde mahir olan Tebrizli Şemseddin'in, tefsir, hadis, fıkıh, felsefe ve kelim bilimlerinde de önemli bir seviyede olduğunu haber vermektedir.

Şems'i, sadece Mevlâna'yı coşturan, heyecanlandıran bir

derviş saymak, onun ilmini ve irfanını göz ardı etmek demektir. Nihayetinde öyle bir mertebeye ulaşır ki, ilimler onu tatmin etmez; aşkın alanın bilgisini, marifetullahı öncelikle Mevlâna'ya, sonra da diğer insanlara tattırmaya gayret eder.

İlk Şeyhi Ebû Bekr Sellebâf

Şems, ömrü boyunca iki gönül sultanıyla muhatap olmuştur. Onun sözleriyle ifade edecek olursak: “Benim Tebriz'de Ebû-bekr Sellebâf isminde bir şeyhim vardı, veliliğın bütün feyz ve esrarını ondan aldım. Ama bende bir şey vardı ki, onu şeyhim görmüyordu. Ve hiç kimse de görmemişti. Onu ancak Hüdaven-digârım Mevlâna gördü.”

Şemseddin-i Tebrizî'nin makamı ve mertebeleri o dereceye ulaşmıştı ki artık bunlarla kanaat etmiyor, daha yüksek

bir makam arayışından ziyade, makamsızlık derecesine ulaşma anını bekliyordu. Bu arzu ile dünyayı dolaştı. Şemseddin'e, Tebriz'de, tarikat pirleri ve hakikat arifleri, "Kâmil-i Tebrizî", gönül sahibi seyyahlar ise, çok yer dolaştığı için "Şemseddin-i perende: Uçan Şemseddin" derlerdi.

bir yıl kadar kalır. Mevlâna'yla Anadolu'da vuslata ermeden önce, Şems'e "maksadına ulaşman için Rum diyarına git", diye ilham gelir. Yola çıkan Şems, nihayetinde Konya'ya varınca doğruca Şeker-firuşân=Şekerciler hanına gider. Kaldığı hücrenin kapısına da kendisini büyük bir tacir sansınlar diye iki

batırıp tirit yapar, onunla ayakta kalmayı başarırdı.

Şems'in Mevlâna'yla ilk karşılaşması farklı şekillerde anlatılmasına rağmen ilginçtir. Şems Mevlâna'ya bir takım cevabı güç sorular yöneltir. Cevaplarını alınca da bir rivayete göre bayılır.

Mevlâna, Şems'le ilk buluşmalarında tam altı ay birliktelik sergilemişlerdir. Artık ders vermeyi terk eden Mevlâna, zahiri ilimlerle ilgisini keserek münzevi olarak yaşamıştır. Çünkü o, daima Şems'i arar onunla görüşür, onunla gezer ve halvette bulunurdu. "Bazılarının anlattığına göre Şemseddin Tebrizî Konya'ya gelince Mevlâna'nın meclisine gitti. Mevlâna bir huzurun yanında oturuyordu. Önünde birkaç tane kitap vardı. Şems-i Tebrizî: Bu kitaplar nedir? diye sordu. Mevlâna: Buna kıl ü kâl derler. Şems, Senin bunlarla ne işin var? dedi ve bütün kitapları suya attı. Hz. Mevlâna çok üzül-
dü ve: Behey derviş ne yaptın! O kitaplardan bazıları babamın notları idi ki, bulmak mümkün değildir, dedi. Şeyh Şemseddin elini suya sokup o kitapları bir sudan çıkardı. Hiç birisi ıslanmamıştı. Hz. Mevlâna: Derviş bu ne sırdır? diye sorunca, Şemseddin: Bu zevk ve haldir. Sen bundan ne anlarsın! dedi. Sonra birbiri ile sohbeta başladılar."

"İkiz Ruhlar"ın İlk Vuslatı

Tebrizli Şemseddin, Erzurum'da öğretmenlik yaparken ani bir kararla şehirden uzaklaşıp, kaybolur. Şam'a varıp burada

üç dinar kıymetinde nadir bir kilit takar. Hâlbuki kaldığı han odasında eski bir hasır, kırık bir ibrik ve bir tuğla yastıktan başka bir şey yoktu. On, on beş günde bir, kuru ekmeği paça suyuna

Şems-i Tebrizî'nin gelişiyile, fünüye ateş aldı, bomba infilak etti. Maneviyat dünyası, "Konya Okulu"nu kazanmış Doğu ve

Batı birleşmişti. Anadolu ruhunun yüksek fırınlarından biri hararetle çılgınca yanmaya başlamıştı.

Emirlerin, bilginlerin ve sufilerin cenderesinde sıkışıp kalan Mevlâna, Şems'le buluşmasıyla, medresenin tekdüze hayatından koparak yenilenme evresine geçti. Kendisi için kapı aralandı. Bu kapı ki, sonsuzluğa açılır, bir daha da asla kapanmaz.

Tazyik, tahrik ve tacizlere dayanamayan Şems, habersiz olarak Şam'a gider. Gidiş Mevlâna'nın içerisinde parlayan aşk ateşini, ayrılık ateşiyle körüklemek içindir. Böylece Mevlâna yandıkça yanacak ve sonunda pişecektir.

Bu ayrılıştan sonra Mevlâna, herkes-ten uzaklaşır ve köşesine çekilir. Bir süre o dert ve keder içinde zamanını geçirir. Birdenbire Şam'dan, yani Şems'ten mektup gelir. Bundan sonra Mevlâna aşk ve şevk içinde tekrar semâ'ya başlar; insanı aşan şiirler ve gazeller, görünmeyen âlemden gelerek görünen âleme düşer.

Konya'ya İkinci Ge- liş

Bu ani gelişmenin neticesinde Sultan Veled, Şemseddin'i aramak üzere müridlerden bir topluluk ile Şam'a gittiler. Ayrıca Mevlâna, Şemseddin'in gelmesi isteği ile bir gazeli Sultan Veled'le birlikte gönderdi.

Zorla elde edilen bir iknadan sonra Sultan Veled kendiliğinden, aşk ve istekle Şems'in üzengisi yanında yaya olarak hareket etti. Konya'nın girişinde, Mevlâna, umera ve ulemayla beraber onları karşılamaya çıktı. O ana kadar, ayrılık ateşiyle körüklenen Mevlâna, şimdi ise mecazda maşukla

buluşma atmosferini teneffüs etmeye başladı ve artık bambaşka bir iştihak hali yaşıyordu. İki gerçek güneş (Mevlâna ve Şems) bu hal üzerine birbiriyle ilk karşılaşmayla Şems, Sultan Veled'den memnuniyetini ifade etti.

Bir müddet sonra Şems-i Tebrizî, Mevlâna'nın yetiştirmesi olan Kimya adında bir kız ile evlenmek isteğini, Mevlâna memnuniyetle kabul etti. Kış olduğu için holun sofasında bir yer hazırlattı. O kış orasını kendisine oda edindi. Mevlâna'nın oğlu Alâeddin Çelebi (ö. 661/1262), her zaman baba ve annesinin elini öpmeye geliyor ve sofadan geçip hole gidiyordu. Şems'in velilik kıskançlığı harekete geçiyordu. Nihayet bir gün Alâeddin'e: "Ey gözümün

nuru! Her ne kadar dış ve iç edeple süslenmiş isen de, bundan böyle bu evde hesaplı gidip gelmen gerekir" dedi.

Bu söz üzerine, gücenen Alâeddin, duygularını kontrol edemeyip dışarı çıkınca bir topluluğa bunu anlattı ve bunlar fırsatı kullanarak aralarında gizli tuttıkları planlarını harekete geçirdi ve "Garip bir iştir, bilgi peşinde çok gezen bu kişi gelmiş, Hüdavendigâr'ın evine girip onun oğlu ve göz bebeğini kendi evine sokmuyor" dediler. Bunun genel sonucunda gerek ortaya atılan gerekse yüzüne karşı yapılan söylenti ve hareketlerden bunalan Şems, bir gün Sultan Veled'e bahsedip: "Bu sefer, izimi hiçbir yaratığın bulamayacağı şekilde kaybolacağım bilinsin" dedi ve hemen o süre içinde kayboldu. Mevlâna, sabahleyin medreseye girip de evi boş bulup "kadim" dostu Şems'i göremeyince Sultan Veled'in evine koştu ve: "Bahaeddin! Ne uyumuşsun, kalk

Şems-i Tebrizî'nin Türbesi / Konya

şeyhini ara; zira yine burnumun onun güzel kokularından mahrum kaldığını görüyorum” dedi.

Kayboluş/Son Gidiş veya Ruhun Bedenden Uçuşu

Artık suyunu gereği kadar tutan barajın bendi yıkılmış ve Aşk pınarının suyuyla arzın sulanma vakti geldiği için, Şems aradan çekilmiştir.

Şems'in aniden ortadan kaybolması veya öldürülmesi günümüze kadar Mevlâna ile ilgili her araştırmanın muhtevasında önemli bir yer tutar. Şems'le ilgili incelemelerin sonucunda herkes tarafından onaylanmasa da onun şehit edildiği yönündeki haber ve rivayetler bizce daha makul gözüküyor.

Şems'in öldürülüş sırrı, Mevlâna hayattayken yalnız Sultan Veled ve birkaç has müridi arasında kalmış, ancak Mevlâ-

na'nın vefatından sonra Eflakî'ye (ö.761/1360) söylenmiş, o da bunu eserine kaydetmişti. Mevlâna'nın vefatından sonra da Şems'in üzerine türbe yaptırılmış, yine de (burada mezar var) denmemiş, Mevlâna'nın ruhu incinir diye kimse Şems'in şehit edildiğinden bahsetmemiş, gerçekleri bilen dervişler “Şems kayboldu, burası da türbe değil makamdır” demekten başka bir şey yapmamışlardır.

Şems'in Kayboluşunun Mevlâna'daki Yansımaları

Şems'in Konya'dan aniden ve habersiz ayrılışından sonra Mevlâna'nın yazdığı şiir ve gazellerde, onun öldürülmüş olduğuna dair bir işarete rastlanılmamaktadır. “Olaydan kırk gün sonra Mevlâna başındaki beyaz sarığı atıyor; duman renkli sarık sarıyor ve matem nişanesi olan Yemen hırkası, Hint ferecisi gi-

yinerek ömrünün sonuna kadar bu kıyafeti devam ettiriyor.”

Şems'in öldüğü söylentilerine, Mevlâna uzun süre inanamamış, *Divan-ı Kebir*'in en içli ve hazin şiirlerini söylemiştir. Bu olay ve konu ile ilgili bir rubâisinde oldukça hüznüldür:

Kimdir o? Hayat kaynağı eş öldü dedi! Kimdir o? Ümit söndü, ateş öldü dedi...

Mel'un, dama çıktı yumdu bir an gözünü, Düşmandı ya Şems'e "Bak güneş öldü dedi"

Şems-i Tebrizî'nin ayrılığının arkasından Mevlâna çok defa onun ismini kullanarak, bazen onun ağzından *Divan-ı Kebir*'in birçok gazel ve rubâilerini terennüm edip kaleme almıştır. Burada Şems'i sembol gibi göstererek ilâhî aşkı, vahdet-i vücud görüşü içinde “yanmış” bir ruhun duygularını dillendirmiştir.

Görünmeyen Âlemin İnsanı Şems'in Ulaştığı Aşkın Hâli

Gizemli ve sıra dışı bir sufi olan Şems, belli bir yerde uzun süre kalmayan zor isimdir. Zor bilmece, manası derin sorularla insanın beynine bir şüphe kurdu saktuktan sonra aniden kaybolmuştur. Şems, uykuda olan gönüllere kozmik bir şok uygulamış ve bu hareketiyle Mevlâna'da büyük bir ilgi meydana getirmiştir.

Mevlâna, Şems'i, özgür ruhlu ve çekici bir insan olmanın yanı sıra, içsel varlık düzeyinde bir okyanus kadar çok sembolü anlayabilen bir kişi olarak görür. Şems sırların sırrı ve aydınlanmanın nurudur.

Kendisini gizlemesine rağmen o, olgun, olgunlaştıran, söz (kal), hâl ve keşif sahibi bir Allah dostuydu. Bunun için ona ilâhî bilgi ve hakikat arayıcıları müracaat ederdi. Cennet yolcularına keşif ve vuslat yolunun istikametini tahayyül ettirirdi.

Şems'i, onunla ilgili araştırmacıların sandığı ve tanıttıkları gibi basit bir Bâtınî dervişi olarak görmek, onu hafife almak anlamına gelir. Zira çocukluktan beri aşkın varlıkla olan -madde evrenini aşan- kaynaşmasıyla o, yüzyılların yetiştirdiği büyük gönül sultanları arasında üstün vasıflarla donatılmış irfan ehli bir ârifdir. Aksi durumda, Mevlâna gibi zâhir ve bâtin ilimlerinde yüksek derecelere ermiş, zamanında müderrislik ve müftülük mertebelerine yükselmiş seçkin

bir insanı, ilahî bir aşk ve iştiağ ateşiyle yakıp pişirebilir miydi? Şems'in sözle anlatılamayan cazibesi, Mevlâna'ya bütün normal hayatını alt üst ederek, işini gücünü, medresesini ihmal ettirerek, onu madde âleminin sonlandığı başka bir âleme götüren; ona mânâ âleminin perdelerini ve kapılarını aralayan bu Tebrizli Âşık olmuştur.

Mevlâna, Şems'i özgür, evrensel insan olarak, içsel varlık düzeyinde bir okyanus kadar çok sembolü anlayan bir kişi olarak tasvir eder. Mevlâna'ya göre Şems, çokluğun arkasındaki birliği görmüş ve birliğin nasıl çokluğa dönüştüğünü anlamıştı. Varlıktaki vahdetle kesret arasında gidip gelmeleri varlığına sınırdiren Şems, kendisinin görünen âlemin üstünde var edilmiş bir varlık olduğunun farkındaydı. Dünyevî bir varlığın kolaylıkla taşıyamayacağı ağırlığın yükünü kanıksamıştı. Hayatı, bütün varlığı ve hayatın özünü tecrübe etmişti.

Şems evrenin gelişmekte olan hafızasında insanlığın açığa çıkmasını ve kendini gerçekleştirmesini sembolize ediyordu. O mutluluğa ulaştı, zevk deneyimini yaşadı ve arayışını sonlandırdı. Çünkü o, arayış içindeki varoluş düzeyini ortadan kaldıran ve maddeyi anlayan aydınlatıcı safhaya erişmişti. Sıfat ve nitelik engellerini yırtıp bir tarafa atarak en nihayet onların olaylar âleminde nasıl tekevvün ettiğini keşf ve müşahade etti. O, varlıktan yokluğa ve

onun da ötesine, hatta "ötelere de ötesine" ulaştı.

Gizlemeyip ifşa ettiği bu mertebelere ulaşan Şems, sohbetinde bulunduğu insanlar onu kendilerine bağlayıp mürit edinmeye yeltendiklerinde sert bir kayaya çarpılmaktadırlar ve Şems'i kaybetmektedirler. O, bir aşk, vecd, hakikat ve divanelik timsalidir. Şems, asla özgürlüğünden taviz vermeyen yürüyen hür Âdem modelidir. Alışılmış kalıpları ve kitlelerin sınırlarını zorlamak, özellikle riyakârlığın kalıntılarını yok etmek, Şems'in en büyük ideali ve hem de görevidir.

Sözlerin ve kelimelerin anlatmada güçlük çektiği makamlara erişen Şems'in, çıktığı en uzun yolculuk ve bunun sonucundaki hüznü gurbeti, adeta bir sürgündür.

Dünyevî bilgilerin ötesinde irfan âleminin bilgisine sahip olan Şems, Mevlâna'ya salt aklın zincirinden kurtulmanın formülünü vermiştir. Sufilik yaşadığı bir tecrübe olmasına rağmen yine de sıradan bir din bilgini olarak yaşayan Mevlâna, Şems'le tanıştıktan sonra aşkından coşan ve kaynayan okyanus halini almıştır.

Hâsılı, Okyanusların birbirlerinde buldukları fakat başkalarının bulamadıkları en önemli zenginlik, zahîr dünyada bulunmayan aynaydı. Bunlar, şeyhlik, mürşitlik, halifelik, müritlik makamlarının daha da ötelere aşarak birbirlerine ayna oldular.